

18/03/2016

L'obsessió d'un país en construcció democràtica: "És el nostre avantpassat l'Home d'Orce?"



El 1983 es presentava un fragment de crani, trobat en un jaciment del poble d'Orce (Granada), que es convertia en les restes del primer europeu, l'Home d'Orce. Un any més tard, part dels seus descobridors i altres científics es retractaven i atribuïen l'os a un membre prehistòric del gènere dels cavalls i ases, convertint-lo en "el Burro d'Orce". Aquesta tesi doctoral reconstrueix aquella controvèrsia, tot destacant el paper del context polític, científic i mediàtic en la forma en què es va interpretar, donar a conèixer, discutir i descartar l'Home d'Orce.

Fragment de crani descobert a Orce.

L'octubre de 1984 el grup gallec Siniestro Total va treure *¿Quiénes somos? ¿De dónde venimos? ¿A dónde vamos?*, una de les seves cançons més populars. Entre altres transcendents qüestions, aquesta cançó es preguntava: *¿Es nuestro antepasado el*

Hombre de Orce? Què era l'Home d'Orce? Per què un grup de punk alternatiu en parlava, en to interrogatiu, en una cançó?

Per esbrinar-ho ens hem de traslladar a un any abans. El juny de 1983, es va presentar, en una sala repleta de periodistes, la troballa d'un fragment de crani que, malgrat tenir la part interna enganxada a una roca i no ser visible, semblava pertànyer a un avantpassat de l'home que revolucionava la paleontologia humana, convertint-se en la resta més antiga del continent, el Primer Europeu. La troballa havia estat realitzada en un jaciment del petit poble d'Orce, a la província de Granada, per tres joves investigadors catalans: Josep Gibert, Jordi Agustí i Salvador Moyà-Solà. L'opinió pública va rebre el descobriment amb molt d'interès, grans titulars -"Descobriments del segle"- i atenció sobre els científics, especialment Gibert, que va esdevenir un personatge públic. A la roda de premsa hi havia també el president de la Diputació de Barcelona i el conseller de cultura de la Junta d'Andalusia, que van signar un conveni de col·laboració científica. Per què tan d'interès polític en el descobriment?

Per comprendre-ho, hem d'anar altre cop enrere. Són els anys de consolidació de la Democràcia Espanyola, tant a Catalunya com a Andalusia les competències de les noves autonomies s'estaven discutint. Amb l'aparició de la Generalitat, la Diputació de Barcelona, que concentrava el poder durant el Franquisme, havia perdut protagonisme però intentava sobreviure a la nova situació, entre altres qüestions, amb un gran interès a concentrar competències en cultura i museus. En aquest context, quan els tres científics protagonistes, molt joves i sense una feina fixa, es van adonar de la importància del descobriment, van acudir als polítics de la Diputació, que estaven a càrrec de la seva institució, l'Institut de Paleontologia de Sabadell. Aquests polítics van rebre la troballa amb els braços oberts, van organitzar la presentació i van prometre finançament als investigadors. En aquest moment, el descobriment es publicà a la revista científica de l'Institut de Paleontologia i científics internacionals, com el matrimoni francès Henry i Marie-Antoinette de Lumley, examinaren el fragment i confirmaren les teories dels catalans. Arribats a aquest punt, podem entendre, per l'atenció mediàtica, la referència dels Sinistro Total a l'Home d'Orce, però, d'on surt l'interrogant?

Per descobrir-ho anirem a uns mesos després de la presentació del fragment. L'abril de 1984 la part interior del crani va donar una sorpresa al trio de descobridors. En acabar la



Figura 1. Imatge dels tres descobridors l'any 1983, en un moment de gran atenció mediàtica (Font: *El País*, EFE).



Figura 2: Part interior del fragment de crani, abans (dreta) i després (esquerra) de la seva neteja (Font: *Colección Historicomédica* de la Universitat de València).



Figura 3: Portada de la revista satírica ja desapareguda *El Papus*, num. 525, juny de 1984.

seva separació de la roca, va aparèixer una cresta que xocava amb les característiques dels humans. Davant la tessitura, els tres investigadors van decidir portar el fragment a París, al matrimoni de Lumley. Allà, Marie-Antoinette, experta en anatomia, va arribar a la conclusió que el famós Home d'Orce pertanyia, de fet, a un membre prehistòric del gènere dels cavalls i ases, *Equus*. Agustí i Moyà-Solà van acceptar el veredict dels francesos però Gibert s'hi negà. Davant de la seva resistència, els de Lumley van fer un moviment crucial. L'endemà, el diari *El País* va publicar, en portada, els dubtes al voltant de l'Home d'Orce, citant Marie-Antoinette com a font científica. Va esclatar una gran controvèrsia pública. L'atenció anterior al descobriment va portar a una profusió de notícies sobre la nova classificació. L'Home d'Orce es va transformar en el Burro d'Orce i Gibert es va erigir com el defensor de l'homínid. L'any 1987, Agustí i Moyà-Solà publiquen el primer article científic que presenta l'assignació del fragment al gènere *Equus*. Abans però, la novetat va aparèixer a tots els diaris.

Aquesta tesi és una reconstrucció de la controvèrsia de l'Home d'Orce que destaca el paper del context polític, científic i mediàtic en la forma en què es va interpretar, donar a conèixer, discutir i descartar l'Home d'Orce. El nou coneixement científic ja no es presentava només als mitjans científics, sinó també als mitjans públics, que adoptaren un paper important en el debat científic. La cançó de Siniestro Total no és més que una mostra de fins a quin punt el debat al voltant de l'Home d'Orce va esdevenir important en l'opinió pública espanyola. Avui, més de trenta anys després, l'Home d'Orce no està generalment acceptat per la comunitat científica però el Museu de Prehistòria "Josep Gibert" d'Orce, inaugurat aquest estiu, el manté en una posició preponderant, que només podem entendre si, com fa aquesta tesi, anem uns anys enrere.

Dudas sobre la validez de un hallazgo histórico

En junio de 1983, en la localidad granadina de Orce, paleontólogos andaluces y catalanes anunciaron lo que podría ser uno de los descubrimientos paleontológicos más importantes de los últimos años. La aparición de un trozo de cráneo fo-

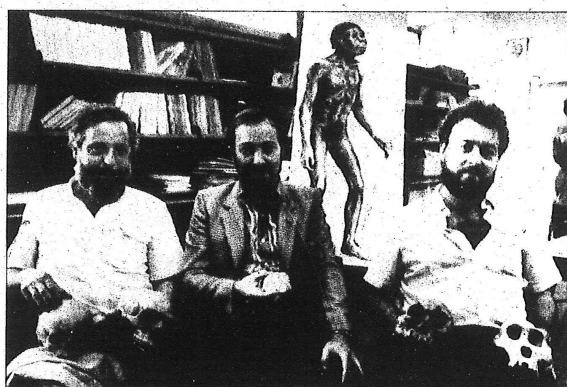
silizado hizo pensar que se trataba de un hombre de una antigüedad entre 900.000 y 1.600.000 años, lo que le convertía en el resto humano más viejo encontrado en Eurasia. Casi un año después, los paleontólogos encuentran serias dudas

sobre el origen humano de esos restos y han suspendido un simposio en el que se iba a estudiar el hallazgo. Las últimas investigaciones hacen sospechar que, en realidad, el Hombre de Orce podría ser un asno de dos a cuatro meses de edad.

Serías sospechas de que el 'hombre de Orce' no es un hombre, sino que podría ser un asno de dos a cuatro meses de edad

ALFREDO RELANO, Sevilla
El llamado *hombre de Orce*, hallado en la localidad granadina que le da nombre a este supuesto hallazgo histórico, podría ser un asno de dos a cuatro meses de edad, según indicios razonables descubiertos tras el estudio del endocráneo, una vez limpio éste de la caliza fosilizada que tenía adherida. Esta posibilidad ha movido al aplazamiento del Simposio Internacional convocado en Granada para finales de este mes, y que tenía el carácter de presentación oficial del hallazgo ante las máximas autoridades mundiales en la materia. El aplazamiento, cuya responsabilidad política asume la Junta de Andalucía, ha sido decidido a petición del propio equipo descubridor del hallazgo, cuyo director, Josep Gibert, se desplazó el miércoles a Sevilla, junto a dos miembros de su equipo, para solicitar el aplazamiento.

El *hombre de Orce*, un pedazo de cráneo atribuido en principio a un humanoide, fue hallado en Venta Micena, en el término municipal de la localidad granadina de Orce, por el equipo del Instituto de Paleontología de Sabadell, dirigido por el profesor Josep Gibert. Tras su examen por Miguel Crusafont, una máxima eminencia en la paleoantropología española, va falle-



El parietal del llamado 'hombre de Orce' con sus descubridores, los paleontólogos del Institut de Paleontologia de Sabadell. De izquierda a derecha, Josep Gibert, Jordi Agustí (con el parietal en la mano) y Salvador Moya.

buidas a recelos científicos entre dicha escuela y la escuela catalana, liderada por Miguel Crusafont. Un viaje a Orce del matrimonio formado por Marie Antoinette y

El problema apareció cuando, tras la paciente tarea de limpieza de la cara interna del cráneo, oculta por una capa de caliza fosilizada, se ha descubierto en la misma

una lacónica nota a los medios de comunicación, en la que se informa de un aplazamiento del simposio, "a petición del equipo investigador". El consejero de Cultura,

recorrido París-Niza-Perpiñán-Madrid. Según nuestras informaciones, fue la investigadora francesa Marie Antoinette de Lumley quien aconsejó a Josep Gibert la suspensión del simposio, e incluso llegó a decirle que si no se realizaba tal suspensión ella y su marido prestatrían una enfermedad para no acudir.

Marie Antoinette de Lumley recibió del equipo de Gibert un molde del endocráneo del *hombre de Orce*, y fue ella quien, tras un estudio de su equipo, recomendó compararlo con el de asnos de dos a cuatro meses de edad. De hecho, el equipo de Gibert ha recopilado en las últimas fechas cráneos de asnos jóvenes a fin de estudiar las suturas interiores de los huesos.

El profesor Gibert se encontraba ayer en París, estudiando con el matrimonio Lumley, fuertemente comprometido también con el hallazgo, las posibles salidas a la cuestión. Isidro Toró, único miembro del equipo con el que este periódico pudo entrar en contacto ayer, admitió que existía un 20% de posibilidades de que no se tratara de un hombre, pero expresó su esperanza en la falta de estudios sobre endocráneos de esa antigüedad y en el hecho de que se pudiera descartar firmemente que se trate de cualquier tipo de carní-

Figura 4: Notícia a *El País* sobre els dubtes al voltant del fragment de crani (Font: Relaño, Alfredo, *El País*. 12 de maig de 1984).

Miquel Carandell Baruzzi

Centre d'Història de la Ciència (CEHIC)

m_baruzzi00@hotmail.com

Referències

[View low-bandwidth version](#)